

สุนทรียภาพในกลอนลำของหมอลำกลอน : องค์ประกอบและปัจจัยเกื้อหนุนต่อการสร้างสรรค์ Aesthetics in Lam Klon Texts : Elements and Supportive Factors for Creativities

ราตรี ศรีวิไล บงสิทธิพร¹ เจริญชัย ชนไฟโรจน์² สุกณ สมจิตศรีปัญญา³
Ratree Srivilai Bongsithiporn, Jarernchai Chonpairot,
and Suphon Somchitsripanya

บทคัดย่อ

กลอนลำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งในการสร้างชื่อเสียงให้แก่หมอลำ ถ้ากลอนลำดีก็ทำให้ผู้ฟังประทับใจ กลอนลำจะดีมีสุนทรียภาพก็ขึ้นกับประสบการณ์ และทักษะความรู้ความชำนาญของผู้แต่งกลอน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีความมุ่งหมายเพื่อ 1. เพื่อศึกษาถึงองค์ประกอบทางสุนทรียภาพในกลอนลำ ของหมอลำกลอน และ 2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการสร้างสรรค์กลอนลำที่มีสุนทรียภาพ มีการเก็บข้อมูลทั้งข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม เครื่องมือที่ใช้

¹ นักศึกษาปริญญาโท วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม

ในการวิจัยได้แก่ แบบสัมภาษณ์ แบบสังเกต และแบบสนทนากลุ่ม มีการเก็บข้อมูลภาคสนาม ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2552 ถึง เดือนตุลาคม 2553 โดยการสัมภาษณ์ การสังเกต และการสนทนากลุ่ม ข้อมูลภาคสนาม ได้จากการ สัมภาษณ์ การสังเกต และ การสนทนากลุ่ม จากผู้รู้ 5 คน ผู้ปฏิบัติ 15 คน ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป 10 คน ในเขตพื้นที่จังหวัดหนองคาย อุดรธานี ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด อำนาจเจริญ และอุบลราชธานี ผู้ให้ข้อมูลทั้งหมดนี้ประกอบด้วย นักวิชาการ หมอลำ นักแต่งกลอนลำ และผู้จัดรายการวิทยุด้านหมอลำ นำข้อมูลมาตรวจสอบความถูกต้องด้วยวิธีการแบบสามเส้า วิเคราะห์ตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ และนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์

ผลการวิจัยพบว่า องค์ประกอบทางสุนทรียภาพในกลอนลำของหมอลำกลอน ด้านเนื้อหา ซึ่งได้แก่ เรื่อง ความรัก ความเชื่อ คำสอน ความงามของธรรมชาติ วิถีชีวิต และขนบธรรมเนียมประเพณี ด้านรูปแบบหรือฉันทลักษณ์ของกลอนลำ ได้แก่ กลอนร่าย กลอนกาพย์ กลอนเห่ และ กลอนเพลง ด้านศิลปะในการใช้ถ้อยคำ ได้แก่ การใช้ถ้อยคำที่สื่อความหมายได้ตรง ชัดเจน กระชับ การใช้คำสัมผัส คำอุปมาอุปมัย คำที่เป็นสุภาพ คำคม และโวหารที่ก่อให้เกิดความสะเทือนอารมณ์แก่ผู้อ่านหรือผู้ฟัง

ปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการสร้างสรรค์กลอนลำที่มีสุนทรียภาพนั้น ผู้แต่งกลอนลำแต่ละคนนั้น จะต้องมีความรู้ดังต่อไปนี้ คือ 1. ความรู้ด้านเนื้อหา 2. ความรู้ด้านรูปแบบและฉันทลักษณ์ และ 3. ความรู้ด้านศิลปะในการใช้ถ้อยคำ ซึ่งความรู้และทักษะทั้ง 3 ด้านนี้ ได้จากการสั่งสมประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตของนักแต่งกลอนลำแต่ละคน ประสบการณ์เหล่านี้ได้แก่ 1. การศึกษาเล่าเรียนทั้งนอกระบบและในระบบโรงเรียน 2. การมีอาชีพศิลปินหมอลำ 3. ประสบการณ์พิเศษในชีวิต 4. การเรียนรู้จากครู 5. การมีประสบการณ์ทางภาษา วรรณกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีจากการบวชเรียน 6. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง 7. การมีใจรักและขยันหมั่นเพียรด้านการแต่งกลอน และ 8. ความรักในการอ่าน การคิด การสังเกต และการฝึกฝน ของนักแต่งกลอนลำ ประสบการณ์ทั้งหลายเหล่านี้ต่างก็มีส่วนช่วย

โดยสรุป กลอนลำเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งส่วนหนึ่งที่ช่วยให้หมอลำมีชื่อเสียง เป็นที่นิยมในหมู่ผู้ฟัง การที่ผู้แต่งกลอนลำจะแต่งกลอนให้มีสุนทรียภาพได้นั้น ต้องเป็นผู้มีความรู้และทักษะทั้งสามด้าน คือ ด้านเนื้อหา ด้านรูปแบบและฉันทลักษณ์ และด้านศิลปะในการใช้ถ้อยคำ ด้วยเหตุนี้ จึงสมควรที่จะมีหลักสูตรการประพันธ์วรรณกรรมท้องถิ่น ในทุกระดับการศึกษา เพื่อส่งเสริมให้เกิดผู้ประพันธ์กลอนลำที่มีความรู้ความสามารถจำนวนมากขึ้น อันจะช่วยส่งเสริมให้หมอลำมีกลอนลำที่มีสุนทรียภาพมาใช้ลำเพื่อความรู้และความบันเทิงแก่ผู้ฟังสืบไป

ABSTRACT

A *Klon Lam* text is very important factor for enhancing the fame of a *molam* singer. If a *klon lam* text is good, it will impress the audience. A good *klon lam* text, with aesthetics, depends on the experiences and skills of a *klon lam* text writer. This qualitative research aimed at : 1) examining the aesthetics elements in *klon lam* text of *molam klon* singers; and 2) investigating the supportive factors in *klon lam* text creation. The research tools consisted of an interview form, an observation form, and a group discussion form. Written documents and fieldwork data were gathered. Fieldwork data were collected through interviews, observations, and group discussions through 5 key-informants, 15 casual informants, and 10 general informants in Nong Khai, Udon Thani, Khon Kaen, Maha Sarakham, Roi Et, Amnat Charoen, and Ubon Ratchathani. These informants were academicians, senior *molam* singers, *klon lam* text writers, and radio program promoters on *lam* singing. The data were checked for their accountability with the triangulation technique, analyzed in accordance with the given objectives, and the research results were presented in a descriptive analysis form.

The results of the study revealed that the aesthetics elements in a *klon lam* text of *lam klon* singing were classified into 3 elements : content, form, and arts of word using. A *klon lam* contents included love, beliefs, proverbs, the beauty of natural sceneries, and customs; the overall form and internal form of a *klon lam* text consisted of *klon rai*, *klon kap*, *klon nyoen*, and *klon phleng* forms; and the arts of word using included : a straight, clear, brief, and the use of rhyming, metaphoric, proverb, incisive, and emotional impressive words that affected the emotion of the readers and the audience.

In terms of the supportive factors for the aesthetics *klon lam* text creativities, it was found that the individual writer had to possess the 3 following aspects of knowledge : 1) content aspect; 2) poetic form aspect; and 3) arts of word using aspect. The 3 aspects of knowledge and skill of each *klon lam* writer were acquired through the following experiences : school attending, formal and informal; 2) *lam* singing experiences; 3) extraordinary experience in life; 4) learning from teacher; 5) experiences in languages, literature, and customs in monkhood; 6) self studies; 7) love and diligence in *klon lam* writing; and 8) the love in reading, thinking, observing, and dreaming. Each of these experiences, knowledge on *klon lam* content, knowledge on *klon lam* form, and knowledge on the art of words using, had eventually been formed the 3 necessary supportive factors for the creation of aesthetical *klon lam* texts.

In conclusion, a *klon lam* text is one of the most important elements that helps a *molam* becoming popularized among the audience. To become an able *klon lam* text writer in writing an

aesthetical text, one has to possess 3 aspects of knowledge and skills. These include content, literary form, and arts of word using. Therefore, local poetry writing should be established in all school system levels. Then we can build up more able *klon lam* text writers to create aesthetical *klon lam* texts for *molam* singers. *Molam* singers can use them in their performances to continuously serve the audience in terms of knowledge and entertainment.

บทนำ

ศิลปินหมอลำนับเป็นอาชีพหนึ่งของชาวอีสาน ซึ่งสืบทอดกันมาแต่โบราณ แบ่งเป็นยุคต่าง ๆ คือ ยุคลำพื้น ยุคลำโจทย์แก๊ ยุคลำซิงซู้ ยุคลำกลอน ยุคลำหมู่ ยุคลำเพลิน และยุคลำซิ่ง ตามลำดับ ศิลปินประเภทหมอลำกลอนนับเป็นศิลปินที่อยู่ในความนิยมของประชาชนตลอดมาทุกยุคทุกสมัย เพราะการลำกลอนเป็นการลำที่เต็มไปด้วยเนื้อหาสาระนานับประการ ให้ทั้งความรู้และความบันเทิง มีทำนองและจังหวะลีลาที่หลากหลายและไพเราะ เป็นที่ประทับใจและให้ประโยชน์แก่ผู้ฟัง ชาวอีสานตลอดมาจนปัจจุบัน คือมีทั้งทำนองลำทางสั้น ลำทางยาว ลำเดิน และลำเต้ย (คงฤทธิ แข็งแรง : 10-32)

ในอดีตนั้น การเลือกอาชีพศิลปินหมอลำเป็นความต้องการของพ่อแม่หรือของเยาวชนเอง เมื่อพ่อแม่หรือเยาวชนคนใดชอบหรือศรัทธาในหมอลำคนใดก็จะไปฝากตัวเป็นลูกศิษย์ของหมอลำคนนั้น ๆ และต้องไปอยู่ประจำรับใช้งานบ้านและกิจการต่าง ๆ ของครู ครูก็จะสอนและมอบบทกลอนให้เป็นลำดับจนจบหลักสูตรออกไปเป็นอาชีพหมอลำได้ กลอนใดที่มีความไพเราะมาก ๆ ผู้ฟังก็ตั้งใจและประทับใจบางคนถึงกับจำได้ติดปาก ยิ่งตอนหลังที่มีแผ่นเสียงหมอลำมาเปิดในงานบุญต่าง ๆ ผู้ฟังก็จำได้ทั้งบทและทำนองลำ หมอลำที่ลำกลอนเหล่านั้นก็กลายเป็นผู้มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วภาคอีสาน หมอลำกลอนบางคนมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วภูมิภาค มีคนติดต่อกว่าจ้างไปลำตลอดเวลา องค์กรประกอบที่ทำให้หมอลำกลอนมีชื่อเสียงได้นั้น

ได้แก่ บุคลิกดี ปฏิภาณไหวพริบดี การพูดจาดี อธิบายไม่ตริตี มีความรู้ดี ความจำดี เสียงดี มีศิลปะการนำเสนอที่ดี และองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งประการหนึ่งคือมี กลอนลำดี (สุนทร ทองเปาว์; 2537; 85-99)

กลอนลำที่ด้นนั้นแม้เวลาจะล่วงเลยไปนานเท่าใด กลอนนั้นก็ยังคงความเป็นอมตะไว้ได้เสมอ เช่นกลอน “ล่องโขง” ซึ่งลำโดยหมอลำชั้นทอง ธงภักดิ์ กลอน “ลมพานต้องหัวนาป่าข้าวดอก” ลำโดยหมอลำบุญยัง สุภาพ กลอนลำเหล่านี้เป็นที่นิยมและรู้จักกันอย่างแพร่หลายในวงการหมอลำทั้งในหมู่หมอลำและผู้ฟังตั้งแต่มยุกที่เริ่มมีแผ่นเสียง คือประมาณปี พ.ศ. 2490 เป็นต้นมา (เจริญชัย ขนโพธิ์จัน, 2526; 1-19)

ลักษณะทางสุนทรียภาพของวรรณกรรมกลอนลำหรือวรรณกรรมร้อยกรองที่ด้นนั้นคืออะไรเป็นเครื่องบ่งชี้ นั้นผู้วิจัยได้รวบรวมตัวอย่างจากงานวิจัยเกี่ยวกับการวิเคราะห์วรรณกรรมร้อยกรองหลายท่าน พบว่า ม้องค์ประกอบดังต่อไปนี้ คือ 1) ดูที่รูปแบบ (ฉันทลักษณ์) เนื้อหาสาระ และกลวิธีในการปรุงแต่ง ให้เป็นที่ชื่นชอบของผู้อ่านหรือผู้ฟัง (สุนทร ทองเปาว์ : 2537, 2) งานเขียนเป็นสิ่งที่ผูกพันกับชีวิตในสังคม กล่าวคือ สภาพความเป็นไปของสังคมคือวัตถุดิบของนักเขียน ที่นักเขียนจะหยิบมาร้อยเรียงให้คนอ่านมองเห็นภาพ (รัฐจวน อินทรกำแหง : 2518, 5) 3) สุนทรียภาพทางภาษามีสองลักษณะคือ สุนทรียภาพทางเสียงและสุนทรียภาพทางความหมาย รูปแบบมีสองลักษณะคือ รูปแบบการใช้ฉันทลักษณ์และรูปแบบในการนำเสนอ (อรอนงค์ เชื้อนิล : 2547, 33-88) 4) องค์ประกอบทางวรรณกรรมของลำเต้ยประกอบด้วย ฉันทลักษณ์ การใช้ถ้อยคำสำนวน และเนื้อหา (สุจิต สุนทรส : 2535, 49-144) และ 5) องค์ประกอบของวรรณกรรมร้อยกรองได้แก่ ฉันทลักษณ์ เนื้อหา และศิลปะการใช้ภาษา (สมพงษ์ บุตรกำฟ้า : 2541, 193-195)

เมื่อหันมามาดูตัวอย่างกลอนลำที่นับว่ายอดเยี่ยมและเป็นอมตะที่สุดกลอนหนึ่งและเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไป คือ กลอน “ล่ายาล่องโขง” ซึ่งลำโดยหมอลำชั้นทอง ธงภักดิ์ พบว่าม้องค์ประกอบดังนี้ คือ เป็นบทกลอนที่ประกอบด้วยถ้อยคำสำนวนที่เลือกสรรแล้วเป็นอย่างดี หาที่ดำเนินมิได้ ขึ้นต้นด้วยถ้อยคำสำนวนที่เป็นอุปมาอุปมัยที่กินใจและสะเทือนอารมณ์ยิ่งนัก มีเนื้อหาเป็นการพรรณนาธรรมชาติปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒ กรกฎาคม - ธันวาคม ๒๕๕๔

ทิวทัศน์อันสวยงามตามสองฟากฝั่งแม่น้ำโขง มีทั้งการพรรณนาถึงความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อความงดงามของธรรมชาติ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านให้ความเคารพสักการะ เช่น กล่าวถึง พระธาตุพนม ที่ตั้งอยู่ริมฝั่งโขง มีผู้คนไปไหว้ตลอดเวลา กล่าวถึงลักษณะของเกาะแก่ง ลักษณะการไหลของสายน้ำที่คดเคี้ยว และเว้งว้างและวังวนต่าง ๆ รวมทั้งน้ำตกสี่สี อันลือชื่อและน่าสะพรึงกลัว และไหลออกทะเลที่เมืองโขงอันประเทศเวียดนามในที่สุด (เจริญชัย ชนไฟโรจน์ : 2526, 1-8)

กลอนลำอีกกลอนหนึ่งคือ กลอน “ลมพานต้องหวนาป่าข้าวถอก” ซึ่งลำโดยหมอลำบุญยัง สุภาพ ก็เป็นอีกกลอนหนึ่งที่มีความไพเราะเป็นที่นิยมของผู้ฟังปรากฏในแผ่นเสียงหมอลำกลอน ที่นิยมเปิดตามงานบุญในหมู่บ้านชนบทอีสาน ในอดีตนั้น คนทุกเพศทุกวัย เมื่อได้ฟังเสียงลำ กลอน “ลมพานต้องหวนาป่าข้าวถอก” ต่างเกิดอารมณ์ที่เป็นปิติ มองเห็นภาพ ท้องนาในฤดูเก็บเกี่ยว ข้าวสุกเหลืองเต็มนา สายลมหนาวโชยมา พร้อมกับ เสียงขันของนกกระทา น้ำในนาเริ่มลด กบเขียดเริ่มหาที่อาศัยในรูปู ควายบัวแล กำลังยืนพักอยู่ใต้ต้นคอม บรรยากาศเหล่านี้ ทำให้ผู้ที่ได้ยินได้ฟังเกิดอารมณ์หลาย ๆ อย่าง ทั้งอึ้งอัม และอ้างว้างระคนกัน (เจริญชัย ชนไฟโรจน์ : 2526, 4)

ไม่ว่าจะเป็นในอดีตหรือในปัจจุบัน หมอลำจะลำได้นั้น จะต้องมียกกลอนที่ดี เนื้อหาดี บุคคลที่จะเขียนกลอนลำได้นั้น ก็ต้องมีพรสวรรค์ โดยทั่วไปแล้วหมอลำกับผู้แต่งกลอนลำ มักไม่ใช่บุคคลเดียวกันเพราะศิลปินทั้งสองประเภทนี้ ต้องใช้ประสบการณ์ ความรู้ และความสามารถสูง แต่อย่างไรก็ตาม ก็ยังมีศิลปินหมอลำบางท่าน ที่มีความชำนาญทั้งด้านการลำและการแต่งกลอนลำ (คงฤทธิ์ 2537, 2-3) หมอลำวันนา แก้วภิรมย์ ศิลปินหมอลำสี่พันดอน ระดับปรมาจารย์ของลาว เคยพูดไว้ในลักษณะเตือนใจให้เป็นข้อคิดว่า ความไพเราะเพราะพริ้งของลำสี่พันดอนนั้น ขึ้นกับความเฉลียวฉลาดของผู้ลำ ความเก่งของหมอลำก็ขึ้นกับการค้นคว้ารู้เรียน และมีความคิด สร้างสรรค์ หาจังหวะทำนองลำ ให้แปลกใหม่เรื่อย ๆ มีเนื้อหาสาระสำคัญของกลอนลำ ที่ทันสมัยทันสมัย และไพเราะจับใจ หมอลำจะดีจะดังได้นั้น จะอาศัยแต่เสียงดี ก็ยังไม่เพียงพอ เนื้อหาสาระที่เป็นแก่นแท้ของกลอนลำ ก็ต้องให้ดี เช่นเดียวกัน (ทองคำ อ่อนมะนิสอน: 1998, 248)

ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า ตัวกลอนลำ เป็นปัจจัยสำคัญยิ่งที่นำศิลปินผู้เล่าไปสู่ความมีชื่อเสียง ผู้วิจัยนอกจากจะมีอาชีพเป็นหมอลำแล้วยังมีอาชีพเป็นนักเขียนกลอนลำด้วย จึงอยากจะศึกษาถึงองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้กลอนลำมีความไพเราะ เป็นอามตะเป็นที่ยอมรับในวงการศิลปินหมอลำ นักแต่งกลอนลำ ตลอดจนประชาชนทั่วไป เกี่ยวกับคุณลักษณะทางสุนทรียศาสตร์ของบทกลอนนี้สามารถบ่งชี้ได้ในหลายองค์ประกอบ เช่น เพียบพร้อมด้วยทักษะในการใช้คำ กวีสามารถมองเห็นทางในการนำเอาเสียงและความหมายมาผสมกลมกลืนกัน กลายเป็นกวีโวหารที่กวีจะทำได้ดังนี้ เขาจะต้องศึกษาเรื่องความสัมพันธ์ทางภาษาศาสตร์มาเป็นอย่างดี (Lehmann: 1996, 111-123)

ในแง่ของนักแต่งกลอนลำ จากงานวิจัยของเสงี่ยม บึงไผ่ พบว่า คุณสมบัติของนักแต่งกลอนลำมี 4 ประการ คือ 1) เป็นผู้มีความรู้ ความเข้าใจในภาษาและฉันทลักษณ์ของคำประพันธ์ รู้จักเลือกถ้อยคำสำนวน และรูปแบบที่เหมาะสมในการประพันธ์ เพื่อสื่อความหมายที่ต้องการแก่ผู้ฟัง 2) เป็นผู้มีความรู้เรื่องทำนองและจังหวะลีลาของการลำ เพราะผู้แต่งจะต้องแต่งให้เข้ากับทำนองและจังหวะลีลาของแต่ละทำนอง 3) เป็นผู้มีนิสัยรักการค้นคว้าและขยันหมั่นเพียร เพื่อให้มีความรู้กว้างขวาง สามารถนำเนื้อหาสาระไปใส่ในกลอนลำได้อย่างถูกต้อง เหมาะสม และสอดคล้องกับสถานการณ์ของยุคสมัย อันจะทำให้ฟังเกิดความเชื่อถือศรัทธาว่ากลอนนั้นมีคุณค่าและสนใจที่จะฟังมากยิ่งขึ้น 4) เป็นผู้มีพรสวรรค์และปฏิภาณไหวพริบในการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดลงในกลอนลำ เพื่อให้ผู้ฟังจะได้เข้าใจตรงตามที่คุณแต่งต้องการจะสื่อ (เสงี่ยม บึงไผ่ 2533: 30-31)

จากการวิจัยเกี่ยวกับการลำสี่พันดอนในประเทศสาธารณประชาธิปไตยประชาชนลาว ว่าด้วยคุณสมบัติของนักแต่งกลอนลำสี่พันดอนระดับปรมจารย์ พบว่า อาจารย์แต่งกลอนลำส่วนใหญ่เป็นพระสงฆ์ที่เป็นอาจารย์ใหญ่อยู่ในวัด ผู้มีความรู้อย่างกว้างขวางในพระไตรปิฎกและคัมภีร์ฎีกา วิชาต่าง ๆ ที่สังคมเคารพนับถืออย่างสูง หรือไม่เช่นนั้นก็เป็นเชียง ทิดย จารย์ จารย์ชา จารย์ครู และมหาที่สึกออกจากวัดมาเป็นคฤหัสถ์แล้ว เป็นผู้ประพันธ์ ประดิษฐ์แต่งกลอนเพื่อให้หมอลำ

ไปล่า และพบว่าอาจารย์ผู้แต่งกลอนลำเก่ง ๆ ส่วนใหญ่ไม่เป็นหมอลำ คือลำไม่เป็น แต่ก็มีความรู้ระดับปราชญ์บางคนมีพรสวรรค์ และความสามารถพิเศษประจำตัว คือทั้งแต่งกลอนเก่งและลำเก่ง หมายความว่า แต่งเอง ลำเอง (ทองคำ อ่อนมะนิสอน : 1998,39-40)

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาเรื่อง “สุนทรียภาพในกลอนลำของหมอลำกลอน : องค์ประกอบและปัจจัยเกื้อหนุนในการสร้างสรรค์”

ความมุ่งหมายของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาถึงองค์ประกอบทางสุนทรียภาพในกลอนลำของหมอลำกลอน
๒. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการสร้างสรรค์กลอนลำที่มีสุนทรียภาพ

นิยามศัพท์เฉพาะ

สุนทรียภาพ หมายถึงสภาวะความงามหรือความไพเราะที่มีอยู่ในงาน วิจิตรศิลปะแขนงต่าง ๆ เช่น งานดุริยางคศิลป์ นาฏยศิลป์ ทัศนศิลป์ และวรรณศิลป์ ซึ่งในที่นี้หมายถึงสุนทรียภาพของด้านวรรณศิลป์ประเภทกลอนลำ

หมอลำกลอน หมายถึง หมอลำคู่ ชายหนึ่ง-หญิงหนึ่ง ลำด้วยทำนองลำ พื้นบ้าน ได้ตอบสลับกันไปมาและมีหมอแคนหนึ่ง เป่าประสานเสียงลำ

กลอนลำ หมายถึง คำประพันธ์ที่เป็นบทร้อยกรองพื้นบ้านอีสาน ที่ผู้ประพันธ์แต่งขึ้นเพื่อให้หมอลำกลอน นำไปใช้ลำ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภทคือ กลอนลำทางสั้น กลอนลำทางยาว และกลอนลำเต้ย

กลอนลำที่มีสุนทรียภาพ หมายถึงกลอนลำที่มีรูปแบบและฉันทะลักษณะดี เนื้อหาดี และมีถ้อยคำ สำนวนดี

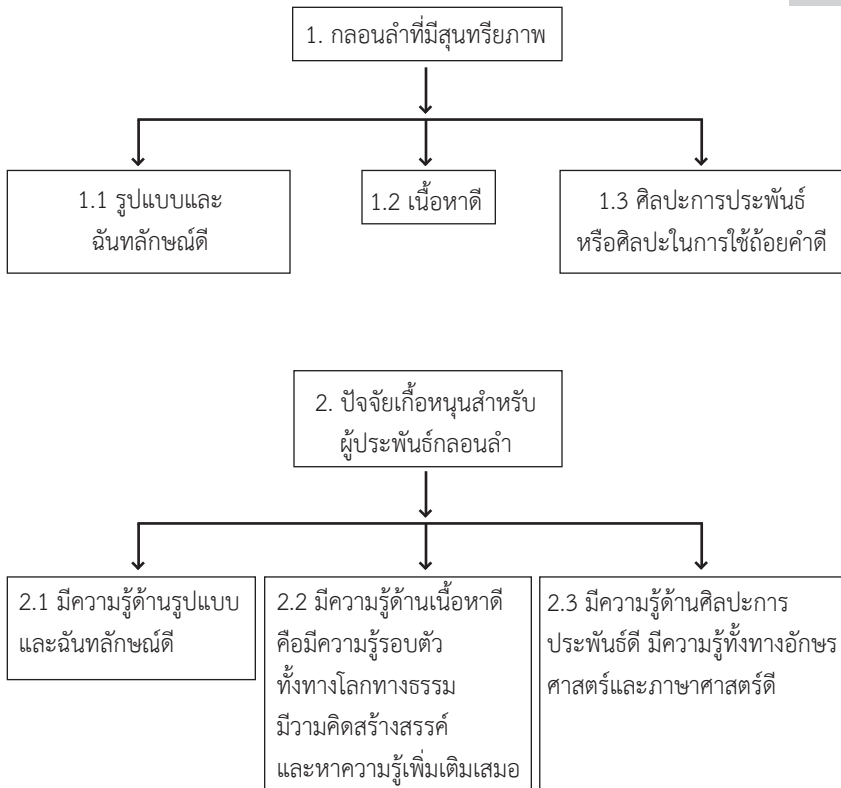
รูปแบบของกลอนลำ หมายถึงโครงสร้างที่เป็นส่วนประกอบของกลอนลำ คือ ส่วนต้นได้แก่ กลอนขึ้น ส่วนกลาง ได้แก่ตัวกลอนหรือเนื้อในกลอน และส่วนท้าย ได้แก่ กลอนลง

ฉันทลักษณ์ของกลอนลำ หมายถึง ลักษณะอันเป็นข้อกำหนดที่เป็นความสัมพันธ์ภายในแต่ละส่วนและระหว่างส่วนต่าง ๆ ของกลอนลำแต่ละกลอน คือกลอนร่าย กลอนตัด กลอนเย็น และกลอนเพลง ซึ่งกลอนแต่ละประเภทก็มีฉันทลักษณ์ที่แตกต่างกัน

ปัจจัยเกื้อหนุน หมายถึงองค์ประกอบที่มีส่วนช่วยให้นักแสดงกลอนลำสามารถสร้างสรรค์กลอนลำได้อย่างมีสุนทริภาพ ซึ่งมีอยู่ 3 ปัจจัยคือ ความรู้ด้านรูปแบบและฉันทลักษณ์ ความรู้ด้านเนื้อหา และความรู้ด้านศิลปะการประพันธ์

กรอบแนวคิดในการวิจัย

กลอนลำที่มีสุนทริภาพ คือกลอนลำที่ได้รับความนิยมเป็นเวลานานหรือเป็นอมตะ ซึ่งมีองค์ประกอบที่สำคัญดังนี้ คือ 1) มีรูปแบบและฉันทลักษณ์ดี 2) มีเนื้อหาสาระดี และ 3) มีศิลปะการประพันธ์ดี ส่วนองค์ประกอบหรือปัจจัยเกื้อหนุนที่จะให้ผู้ประพันธ์แต่งกลอนลำให้มีสุนทริภาพได้นั้น ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ 1) ผู้ประพันธ์ต้องมีความรอบรู้เกี่ยวกับรูปแบบและฉันทลักษณ์ของการประพันธ์ดี 2) มีความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาที่จะนำมาใช้ในการประพันธ์ 3) มีศิลปะในการประพันธ์ 4) หากผู้ประพันธ์มีความรู้เกี่ยวกับทำนองลำและจังหวะลีลาของกลอนลำด้วยแล้ว ก็ยิ่งจะช่วยให้ประพันธ์กลอนลำมีสุนทริภาพดียิ่งขึ้น และ 5) ผู้ประพันธ์ต้องหมั่นศึกษาหาความรู้เพิ่มเติมอยู่ตลอดเวลาเพื่อพัฒนาตนเองให้ทันสมัยและทันต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี ดังแสดงในแผนผังข้างล่าง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สุนทรียศาสตร์ เป็นศาสตร์หรือวิทยาการที่ว่าด้วย ความงาม หรือความไพเราะของงานวิจิตรศิลป์ ส่วนสุนทรียภาพ เป็นสภาวะความงามหรือความไพเราะที่มีอยู่ในงานวิจิตรศิลป์แขนงต่าง ๆ เช่น งานดุริยางคศิลป์ ทัศนศิลป์ และวรรณศิลป์ คำว่าสุนทรียภาพนี้ในวัฒนธรรมต่างๆ ก็ใช้คำแตกต่างกันไป เช่น ฝรั่งเศสใช้คำว่า aesthetics ส่วนอินเดียใช้คำว่า รส หรือ ระสะ (rasa) สุนทรียภาพเป็นประเด็นที่อยู่ในความสนใจของนักปราชญ์ชาวอินเดียมานาน เริ่มจากตำราทฤษฎีนาฏยศาสตร์ เป็นตำราที่ว่าด้วยนาฏกรรม นับเป็นแนวคิดที่สำคัญ โดยเริ่มจากศิลปะการละครนำไปสู่ศิลปะ

แขนงอื่น ๆ ของวัฒนธรรมอินเดีย เช่น งานประติมากรรม นาฏศิลป์ ดุริยางคศิลป์ จิตรกรรม และวรรณกรรม (Venkataraman: 2003, 11) ในบรรดานักวิชาการทางวรรณกรรมของไทยก็ใช้หลายคำ ในความหมายของสุนทรียภาพ แตกต่างกันไป เช่น ภาพพจน์ (สุทธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ : 2525, 51-63) กวีโวหาร(อรอนงค์ เชื้อนิล: 2547, 101) และ อลังการ (กุสุมา รักษ์มณี: 2534, 24-25)

สุนทรียศาสตร์เป็นประเด็นที่อยู่ในความสนใจของนักคิดชาวอินเดียมาตั้งแต่สมัยโบราณ นับแต่ทฤษฎีนาฏยศาสตร์ของภরตที่ว่าด้วยการละครของอินเดีย ซึ่งเชื่อว่าแต่งขึ้นในคริสต์ศตวรรษที่สอง จนถึงงานของอนาเท กุมาระสวามี ที่ว่าด้วยศิลปะของอินเดีย ภরตได้แบ่งอารมณ์ หรือ ะสะ ที่ซ่อนอยู่ในจิตของมนุษย์ออกเป็น 8 ประเภท เรียกว่า สลายิกะวะ อันหมายถึงอารมณ์ที่ถาวรหรืออารมณ์ที่เป็นหลัก ประกอบด้วย ะติ (รัก) หัสะ (รื่นเริง) โกรธะ (โกรธ) อุตสาหะ (กลัวหยาญ) ะยะะ (กลัว) ยุคุปสะ (เกลียด) วิสมะยะ (พิศวง) และ โศกะ (โศก) อารมณ์ทั้งแปดนี้เป็นธรรมชาติที่มีอยู่ในตัวของบุคคล และอารมณ์ใดอารมณ์หนึ่งอาจได้รับการกระตุ้นให้เกิดขึ้นด้วยเหตุปัจจัยที่กล่าวถึงในทฤษฎีนี้ คำว่า ะสะ นี้มีความหมายตามถ้อยคำว่า รัส หมายถึง ชิม ชูรส รู้สึก หรือ สิ่งจำเป็น ะสะจึงเป็นความรู้สึกชื่นชมทางสุนทรียศาสตร์ ที่เกิดจากสิ่งเร้าที่เป็นสื่อทางศิลปะ อันได้แก่ ดนตรี นาฏศิลป์ ละคร วรรณกรรมร้อยกรอง และจิตรกรรม (Venkataraman : 2003, 35-36)

ในหนังสือ ตำรานาฏยศาสตร์จากฉบับภาษาสันสกฤตของอินเดียของท่าน ภরต ซึ่งท่าน ศาสตราจารย์ แสง มนวิฑูร.ผู้เชี่ยวชาญภาษาสันสกฤตของไทยได้ แปล เป็นภาษาไทย ชื่อว่า นาฏยศาสตร์ ตำราว่า. ซึ่งจัดพิมพ์โดยกรมศิลปากร เมื่อ ปี พ.ศ.2511 ตอนที่เกี่ยวกับรส หรือระสะในนาฏยศาสตร์ มีใจความว่า สิ่งที่เราเรียกว่ารส ในนาฏยศาสตร์ มี 8 อย่างคือ 1) ศฤงคาระรส (รสคือเหตุให้เกิดความรัก) 2) หาสยะรส (รสคือเหตุให้เกิดการหัวเราะ) 3) กรุณารส (รสคือความกรุณา) 4) เราพระรส (รสคือความดูร้าย) 5) วีระรส (รสคือความกล้า) 6) ภยานกะรส (รสคือความกลัว) 7) พิกัตสะรส (รสคือความเบื่อ) 8) อัทฤตะรส (รสคือความอัศจรรย์ใจ) (ภরต แปลโดย แสง มนวิฑูร: 2511, 279)

สุนทรียภาพหรือความงามทางภาษา มี 2 ลักษณะคือ สุนทรียภาพทางเสียง และสุนทรียภาพทางความหมาย สุนทรียภาพทางเสียงปรากฏใน 2 ลักษณะคือ การเล่นเสียงในลักษณะสัมผัสสระและสัมผัสอักษร และลักษณะการเล่นคำในลักษณะการซ้ำคำ ผสมผสานกับการใช้กวีโวหารในลักษณะต่าง ๆ เช่น การอุปมาอุปมัย การเสริมสร้างความงามทางด้านเสียงและความหมาย ทำให้ผู้อ่านเกิดอรรถรส (อรอนงค์ เชื้อนิล : 2547, 101-104)

กวีโวหาร หมายถึงการใช้ถ้อยคำ ที่มีความหมายลึกซึ้ง มุ่งให้เกิดอารมณ์ความรู้สึกมากกว่าข้อเท็จจริง อาจเป็นการกล่าวในสิ่งที่มีความหมายตรงกันข้าม หรือเป็นการกล่าวเกินความเป็นจริง หรือเป็นการเปรียบเทียบกับตำนาน นิทาน หรือวรรณคดีของเก่า ผู้อ่านต้องตีความจึงจะพบความหมายที่ลึกซึ้ง ซ่อนอยู่ (رينฤทัย สัจจพันธุ์ : 2526, 51-62)

อลังการ คือการใช้ถ้อยคำที่ไพเราะ และโวหารที่มีความหมายลึกซึ้ง ให้เป็นประหนึ่งอารมณ์ของบทประพันธ์ อลังการแบ่งเป็นอลังการทางเสียง และอลังการทางความหมาย (กุสุมา รัชมณีนี 2534, 24-25) การที่เราจะเกิดความชื่นชมในงานศิลปะแขนงใดแขนงหนึ่งนั้น อาจจะเกิดขึ้นกับทุกท่านที่ได้สัมผัส แต่การที่จะอธิบายงานชิ้นนั้น ๆ มีความงามอย่างไร เป็นสิ่งที่ทำได้ไม่มากนัก เพราะเป็นเรื่องจิตและอารมณ์ แต่อย่างไรก็ตามข้าพเจ้า (เจริญชัย ชนไฟโรจน์) ในฐานะที่มีประสบการณ์โดยเป็นผู้อ่าน ผู้ฟัง ผู้ชม และผู้เขียนกลอนลำอยู่บ้าง ใครขอเสนอข้อสังเกตส่วนตัวเกี่ยวกับ “สุนทรียภาพในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสาน” พอสังเขป ดังต่อไปนี้ (เจริญชัย ชนไฟโรจน์.: 2547, 1-21)

เกี่ยวกับสุนทรียภาพในวรรณกรรมนี้ เป็นเรื่องของอารมณ์ความรู้สึก ไม่สามารถจะวัดได้ด้วยการวัดทางปริมาณ ว่า วรรณกรรมที่มีความงามหรือสุนทรียภาพ จะต้องมีความยาวเท่าไร มีกี่บทมีกี่วรรค แต่ละวรรคจะต้องมีกี่พยางค์เหล่านี้ เป็นต้น แต่ต้องขึ้นกับความเหมาะสมขององค์ประกอบต่าง ๆ ของงานวรรณกรรมนั้น ๆ ว่าโดยภาพรวมแล้วก่อให้เกิดความสะเทือนอารมณ์แก่ผู้ชมผู้ฟัง ได้มากน้อยเพียงใด ซึ่งองค์ประกอบที่สำคัญได้แก่ 1) เนื้อหา 2) ศิลปะในการประพันธ์ และ 3) รูปแบบและฉันทลักษณ์ของบทประพันธ์

กลอนลำ เป็นงานวรรณกรรมประเภทร้อยกรอง แบ่งตามเนื้อหาได้หลากหลายประเภท เช่น กลอนเกี้ยว กลอนนิทาน กลอนศีลธรรม กลอนพรรณนาธรรมชาติ และกลอนวิชาการ ส่วนทำนองลำที่นิยมใช้ในวงการหมอลำมีอยู่ 5 ทำนอง คือ ทำนองลำทางสั้น ทำนองลำทางยาว ทำนองลำเตี้ย ทำนองลำเพลิน และทำนองลำเดิน ลำทางสั้นเป็นทำนองลำแบบเนื้อเต็ม ไม่มีเอื้อน ทำนองลำทางยาวเป็นทำนองลำแบบมีเอื้อน แสดงถึงอารมณ์โศก สะอึกสะอื้น ทำนองลำเตี้ยเป็นทำนองเพลงแบบสมัยนิยม มี 4 ทำนองคือ เตี้ยโขง เตี้ยพม่า เตี้ยธรรมดา และเตี้ยหัวโนนตาล ลำเพลินเป็นทำนองแบบลำทางยาว แต่มีท่วงทีลีลาสนุกสนานเพลิดเพลิน ส่วนลำเดินนั้นในสมัยก่อนหมายถึงทำนองเดินดง เป็นลำทางสั้นแต่ใช้แคนลายน้อยอย่างลำทางยาว ส่วนเรื่องที่เกี่ยวข้องกับลักษณะกลอนลำนั้น มี 2 ลักษณะคือ กลอนตัด (หรือกลอนกาพย์ก็เรียก) และกลอนเย็น กลอนตัดใช้สำหรับลำทางสั้น ที่เรียกว่ากลอนตัดเพราะตัดเป็นวรรคไครวรรคมัน จบลงวรรคใดก็ได้ ไม่ต้องรอจบเป็นบท ส่วนกลอนเย็นใช้สำหรับทั้ง ลำทางสั้น ลำทางยาว ลำเพลิน ลำเดิน ลำเตี้ยธรรมดา และ เตี้ยหัวโนนตาล ที่เรียกว่ากลอนเย็น เพราะจะจบได้ก็ต้องครบองค์ทั้ง 4 วรรคนั่นเอง จึงใช้เวลานานกว่ากลอนตัด (เจริญชัย ชนไพโรจน์ : 2526, 20-27)

1. ตัวอย่างทำนองอ่าน กลอนลำทางสั้น “กลอนแก้มแปงแข่ง” พร้อมฉันทลักษณ์

(คำที่ขีดเส้นใต้เป็นคำสัมผัสนอก คำที่เป็นตัวเอนเป็นคำสัมผัสใน)

มัก สุป อ้าย หวัง จ่อ ใจ จด

คือ พระ บัญ เชา เขียน รูป พิมพ์ ใน เจ้ย

อยาก ขอ เป็น เมีย อ้าย ชาย ลำ ชิ ได้ เบ่ง

คือ ชิ เถิง ชั่น ฟัว เว ลา เข้า สู่ เตียง

2. ทำนองอ่าน กลอนลำทางยาว “ลมพานต้อง”

(คำที่ขีดเส้นใต้เป็นคำสัมผัสนอก คำที่เป็นตัวเอนเป็นคำสัมผัสใน)

น้ำ ขาด ช้อน ชั่ง บวก วัง เลิก

เข้า ดอก สุก เต็ม นว บัดห่า ลม พาน यू

เถิง ระ ดู ตัด กก เข้า ลมหนาว มา ดัง วี ๆ

เสียง ปี ดัง อุต เอ้า หลัง หน้า สนั่น เนือง

3. ทำนองอ่านกลอนเต๋ยโขง “เต๋ยหัวหงอกหยอกสาว”

แสดงฉันทลักษณ์ที่มีสัมผัสนอก

มะ พริ้ว ยิง แก่ ยิง มั่น

ถึง อา- ยู ต่าง กันก็อย่า หวันอย่า ไหว

สำ คัญอยู่ ที่ หัว ใจ

สำ คัญอยู่ ที่ หัว ใจ

ถ้า จะรัก ใครมัน ห้าม ไม่ อยู่

เห็น ใจ เกิด หนู อย่า ว่า รบ กวน

กลอนลำมีอยู่ 2 ลักษณะคือ *กลอนเย็น* และ *กลอนตัด* คำว่า “กลอนเย็น” ถ้าแปลความหมายตามศัพท์ก็หมายถึง กลอนที่มีลีลาเย็นเยือก ส่วนคำว่า “กลอนตัด” แปลว่า กลอนที่มีลีลากระชับ ตัดสิ่งที่เย็นเยือก ออกไป กลอนเย็น 1 บทมี 4 วรรค และมีฉันทลักษณ์ เช่นเดียวกับกลอนอ่าน และกลอนผญาเกี่ยว แต่ต่างกันว่า กลอนอ่าน เน้นเฉพาะสัมผัสใน ไม่เน้นสัมผัสนอก แต่กลอนลำเน้นทั้งสัมผัสใน และสัมผัสนอก ส่วนกลอนตัดนั้น ไม่มีกำหนดจำนวนวรรค ดังตัวอย่างต่อไปนี้

กลอนเย็น

(คำที่ขีดเส้นใต้เป็นคำสัมผัสนอก คำที่เป็นตัวเอน เป็นคำสัมผัสใน)

ลมพานต้อง หวนพาข้าวออก

ผีกพ่องเป็น ดอกด้ว ตามด้าย ระหว่างหนอง

หมองใจกลั่น กระสัน แดอยู่ กลางทุ่ง

ผมป่ง เอยดัด กุดคู้ เป็นคลื่น จังทะเล

กลอนตัด

(คำที่ขีดเส้นใต้เป็นคำสัมผัสนอก คำที่เป็นตัวเอน เป็นคำสัมผัสใน)

ฟังเดอ อ้าย ชายแข็ง คนเก้ง

อย่าชะ อวด ชะ แบ่ง วาดใหญ่ พา โล

เอาแต่ คุย โว ๆ ว่ามี วามั่ง

ว่าเงิน คำ ลั่น อั่ง เต็ม หีบ เต็ม ไห

วิธีการวิจัย

เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผสมผสานระหว่างการวิจัยภาคสนามและการวิเคราะห์กลอนลำโดยการวิเคราะห์ห้วงค์ประกอบทางสุนทรียภาพในกลอนลำของหมอลำกลอน จากกลอนลำอมตะ ที่ได้รับการแนะนำเลือกสรรจากผู้รู้จากศิลปินหมอลำอาวุโส จากผู้ให้ข้อมูลทั่วไป เช่น หมอลำเคน ดาเหลา, หมอลำบุญยังสุภาพ, หมอลำฉวีวรรณ, ดำเนิน พระภิกษุสุทธิสมพงษ์ สท้านอาจ, หมอลำทอง

เจริญ ดาเลลา, หมอลำบุญช่วง เด่นดวง, หมอลำ ศรีพร แสงสุวรรณ, หมอลำสมาน หงษา และอาจารย์นุ่ม เย็นใจ และจากการเลือกของผู้วิจัยเอง (หมอลำราตรี ศรีวิไล) ประกอบด้วย กลอนลำทางสั้น จำนวน 3 กลอน กลอนลำทางยาว จำนวน 3 กลอน และกลอนลำเตี้ยจำนวน 2 กลอน กลอนลำทางสั้นได้แก่ 1. กลอนเลี้ยงน้องไว้ชะ ก่อนคนสวย 2. กลอนเกี้ยวชมโฉม 3) กลอนเดินดงกลอนลำทางยาวได้แก่ 1. กลอน ล่องโขง 2. กลอนลมพานต่องหัวนาป่าข้าวถอก 3. กลอนช้างฉัททันท์ กลอนลำเตี้ย ได้แก่ 1. กลอนหัวหงอกหยอกสาว และ 2. กลอนเตี้ยผสม ผู้วิจัยแบ่งประเด็นในการวิเคราะห์ทางสุนทรียภาพออกเป็น 3 ประเด็น คือ ด้านเนื้อหาของกลอนลำ ด้านรูปแบบและฉันทลักษณ์ของกลอนลำ และด้านศิลปะในการใช้ถ้อยคำ

ผลการวิจัย

องค์ประกอบทางสุนทรียภาพในกลอนลำของหมอลำกลอน มี 3 ด้าน ดังต่อไปนี้

1. ด้านเนื้อหาของกลอนลำ พบว่ากลอนลำที่มีสุนทรียภาพ ได้แก่ กลอนลำที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อ คำสอน ความรัก พรรณนาความงามของธรรมชาติ วิถีชีวิต และขนบธรรมเนียมประเพณี
2. ด้านรูปแบบและฉันทลักษณ์ของกลอนลำ ที่มีสุนทรียภาพได้แก่ กลอนลำที่มีรูปแบบและฉันทลักษณ์ที่ถูกต้องตามแบบแผน ในลักษณะของ กลอนร้าย กลอนกาพย์ (กลอนตัด) กลอนเย็น (กลอนอ่าน หรือ กลอนนิทาน) และ กลอนเพลง
3. ด้านศิลปะในการใช้ถ้อยคำในกลอนลำที่มีสุนทรียภาพ พบว่า เป็นกลอนลำที่มี การใช้ถ้อยคำ ได้ลึกซึ้งกินใจ เห็นภาพพจน์ เป็นผญาหรือปรัชญา ทั้งทางโลกทางธรรม และเป็นคติสอนใจ ที่สื่อความหมายได้ตรง ชัดเจน และกระชับ การใช้ถ้อยคำที่มีทั้งคำสัมผัสนอก สัมผัสใน เกาะก่ายกันไปอย่างสละสลวย มีการใช้ถ้อยคำที่เป็นคำอุปมาอุปมัย ถ้อยคำที่เป็นสุภาพ คำคม และถ้อยคำที่ก่อให้เกิดความสะเทือนอารมณ์แก่ผู้อ่านหรือผู้ฟัง แต่ละวรรคมีจำนวนถ้อยคำจำนวนพอเหมาะกับจังหวะและทำนองลำเป็นอย่างดี

ปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อการสร้างสรรค์กลอนลำที่มีสุนทรียภาพ

เกี่ยวกับปัจจัยที่เกื้อหนุนต่อผู้แต่งกลอนลำให้สามารถสร้างสรรค์กลอนลำได้อย่างมีสุนทรียภาพนี้ ผลการวิจัยจากสัมภาษณ์นักแต่งกลอนลำที่มีชื่อเสียง พบว่า มีปัจจัยดังต่อไปนี้ คือ 1. ความรู้ด้านเนื้อหา 2. ความรู้ด้านรูปแบบและฉันทลักษณ์ และ 3. ความรู้ด้านศิลปะในการใช้ถ้อยคำ ซึ่งความรู้และทักษะทั้ง 3 ด้านนี้ ได้จากการสั่งสมประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาในชีวิตของนักแต่งกลอนลำแต่ละคน ประสบการณ์เหล่านี้ได้แก่ 1. การศึกษาเล่าเรียนทั้งนอกระบบและในระบบโรงเรียน 2. การมีอาชีพศิลปินหมอลำ 3. ประสบการณ์พิเศษในชีวิต 4. การเรียนรู้จากครู 5. การมีประสบการณ์ทางภาษา วรรณกรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีจากการบวชเรียน 6. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง 7. การมีใจรักและขยันหมั่นเพียรด้านการแต่งกลอน และ 8. ความรักในการอ่าน การคิด การสังเกต และการใฝ่ฝัน ของนักแต่งกลอนลำ ประสบการณ์ทั้งหลายเหล่านี้ต่างก็มีส่วนช่วยเกื้อหนุนต่อผู้แต่งกลอนลำให้สามารถสร้างสรรค์กลอนลำได้อย่างมีสุนทรียภาพ

อภิปรายผล

จากการวิจัยพบว่าสุนทรียภาพที่โดดเด่นใน กลอนพญาช้างฉัททันต์ ซึ่งจัดอยู่ในลำดับที่ 1 ใน 10 ในบรรดากลอนลำที่ไพเราะที่สุด เป็นเรื่องของเนื้อหา ที่เป็นเรื่องนิทานชาดก เป็นคติธรรมสอนใจ แก่ประชาชน และก่อให้เกิดความสะเทือนอารมณ์ ผลการวิจัยในประเด็นนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของน้ำเพชร ศิริพร ที่กล่าวว่า งานด้านวรรณศิลป์ เป็นงานที่เกี่ยวกับศิลปะการใช้ภาษา ที่กวีสามารถถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของตนออกมา ด้วยถ้อยคำภาษาที่ได้เลือกสรรกลั่นกรองแล้ว จึงทำให้ภาษาที่ใช้มีความไพเราะ ทำให้ผู้ฟังเกิดอารมณ์ ความรู้สึกและจินตนาการตามไปด้วย ภาษาที่กวีได้เลือกสรรมา อาจมีลักษณะพิเศษ เช่น การซ้ำคำ การซ้ำความ และลีลาจังหวะของคำที่ไพเราะ ซึ่งสามารถจะถ่ายทอดอารมณ์ ความรู้สึกของกวีให้แก่ผู้อ่าน ได้ตรงตามที่กวีต้องการ คุณค่าของวรรณกรรมร้อยกรองในเชิง

วรรณศิลป์คือ บทร้อยกรองเป็นทั้งสื่อและสาร มีรูปแบบและเนื้อหาทำให้เห็นความงามของภาษาที่กวีนำมาผู้ร้อยอย่างเป็นระเบียบ (น้ำเพชร ศิริพร 2544: 2) ในเนื้อหา สามารถใช้คำที่ลึกซึ้งกินใจ เห็นภาพพจน์และเป็นคติสอนใจ สอดคล้องกับทองคำ อ่อนมณีสอน (1998: 19-40) กลอนลำที่มีสุนทรียลึกลับ ซึ่งต้องเป็นกลอนที่ถูกตามลักษณะฉันทลักษณ์ที่บังคับไว้ในการประพันธ์แต่ละชนิด สอดคล้องกับเจริญชัยชนไพโรจน์ (2526: 20-27)

เกี่ยวกับลักษณะของกลอนที่ไพเราะมีสุนทรียภาพนั้นพบว่า ในการแต่งที่ทำให้กลอนลำไพเราะ ต้องให้ เนื้อหาของกลอนขึ้น เนื้อในกลอน และกลอนลง อยู่ในระดับเดียวกัน เมื่อแต่งเสร็จแล้ว มีการตรวจทาน ตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข และมีการทดลองลำด้วยตนเอง ขณะแก้ไข รวมทั้ง ฉันทลักษณ์และสัมผัสต่าง ๆ ที่นำมาใช้นั้น ต้องพิถีพิถันสรรหาคำที่ไพเราะมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของนภลัย สุวรรณธาดา กล่าวว่า บทร้อยกรองมีคุณค่าในตัวเอง คือมีความงาม ด้านรูป (ฉันทลักษณ์และสัมผัส) ด้านรส (รสแห่งวรรณคดี) ด้านพจน์ (ถ้อยคำภาษาที่ไพเราะและทำให้เกิดภาพพจน์) ด้านเสียง (เสียงอันไพเราะของถ้อยคำ) บทร้อยกรองมีคุณค่าต่อผู้แต่ง ทั้งด้านจิตใจ ด้านสติปัญญา ด้านสังคม และมีคุณค่าทางการศึกษาจากผู้แต่งถึงผู้อ่าน (นภลัย สุวรรณธาดา 2533: 31-47)

ผลจากการวิเคราะห์สุนทรียภาพด้านศิลปะการใช้ถ้อยคำ กลอน “ลมพานต้องหวนมาป่าช้าวอก” พบว่าผู้แต่งได้ใช้เทคนิคในการพรรณนาธรรมชาติอันสวยงามในถ้อยถ้อยถ้วน ซึ่งมีความสละสลวยทั้งท่วงทำนอง เห็นภาพลมพัดข้าวในนา เสียงนกร้อง เสียงปี่ซังข้าว ภาพควายยืนพักไถต้นไม้ กะปุก กบ เขียด หาทที่หลบซ่อน เราใจให้ผู้อ่านหรือผู้ฟังเกิดอารมณ์สุนทรี แล้วนึกถึงตนเอง นึกถึงความรัก นึกถึงคนรัก เกิดความปิติในการได้อ่านได้ยิน นับเป็นวิธีการที่ได้ผลต่ออารมณ์ความรู้สึกเป็นอันมาก ซึ่งสอดคล้องกับหลักการด้านวรรณศิลป์ ของ พระวรวงศ์เธอ กรมหมื่น นราธิปประพันธ์พงศ์ กล่าวถึงวรรณศิลป์ว่า เป็นศิลปะการสื่อสาร ความชัดเจนด้วยภาษา หรือเป็นศิลปะการถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของผู้ประพันธ์ ให้แก่ผู้อ่าน ผู้ชม เพื่อให้มีจินตนาการเล็งเห็นภาพความชัดเจนอย่างละเอียดลออที่สุด เท่าที่จะเป็นไปได้

วรรณคดีย่อมใช้ประโยชน์ทางภาษาหรือถ้อยคำในทุกทางที่จะจับใจผู้อ่านได้ คือทั้งในทางความหมาย (พระวรวงศ์เธอกรมหมื่น นราธิปพงศ์ประพันธ์ : 2506)

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการใช้ประโยชน์

1. สถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้องด้านดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้าน เช่น มหาวิทยาลัย โรงเรียน สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ควรนำผลการวิจัยนี้ไปใช้ประโยชน์ในการวางแผนทำนุบำรุงและส่งเสริม ในการสร้างหลักสูตร ตลอดจนวางแผนในการเรียนการสอนดนตรีพื้นบ้านสาขาหมอลำ

2. หน่วยงานต่าง ๆ ที่ทำหน้าที่ส่งเสริมวัฒนธรรมพื้นบ้านควรหาสื่อกลอนลำที่มีสุนทรียภาพเหล่านี้ไปเผยแพร่ในชุมชน เพื่อให้ชุมชนมีโอกาสดำฟังกลอนลำ และเสียงลำที่ไพเราะและเพื่อให้เกิดความรู้สึกรักและหวงแหนในวัฒนธรรมท้องถิ่น

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัย

1. ควรทำวิจัยเรื่องศาสตร์และศิลป์ในการประพันธ์กลอนลำ
2. ควรทำการวิจัยเรื่องวิธีการปรับปรุงแก้ไขกลอนลำให้มีสุนทรียภาพ

บรรณานุกรม

- กุสุมา รัชมณี. 2534. การวิเคราะห์วรรณคดีไทยตามทฤษฎีวรรณคดีสันสกฤต. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- คงฤทธิ แข็งแรง. 2535. กลอนลำของหมอลำสุทธิสมพงษ์ สะท้อนอาจ. ปรินญา นิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- เจริญชัย ขนไฟโรจน์. 2526. “กลอนลำอมตะ” วารสารมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม 2,1 (ม.ค.-มิ.ย.) 1-19

- _____ . 2547. “เคล็ดลับการสร้างสรรค์ทำนองลำ”. บทความทางวิชาการที่นำเสนอในการประชุมสัมมนาทางวิชาการครั้งที่ 5 ระหว่างวันที่ 5-6 (กุมภาพันธ์) ณ อาคารภูมิพลสังคีต วิทยาลัยดุริยางคศิลป์ มหาวิทยาลัยมหิดล ศาลายา นครปฐม
- _____ 2526. **ปี่มกลอนลำ** มหาสารคาม: ภาควิชาดุริยางคศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- _____ 2547. “สุนทรีภาพในวรรณกรรมท้องถิ่นภาคอีสาน” บทความทางวิชาการเสนอในการประชุมสัมมนา ของ**ประชาคมวิจัยไทยศึกษาและสถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน** ณ สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม เมื่อ วันที่ 23 (สิงหาคม) ของคำ อ่อนมะนิสอน 1998. **มรดกลำผีพันดอน-ลำโสม**. เวียงจันทน์ : มูลนิธิโตโยต้าแห่งประเทศไทย.
- ภรตมณี. 2511. **นาฏยศาสตร์ของภรตมณี**. แปลโดย แสง มนวิฑูร. พระนคร: กรมศิลปากร.
- รัฐจวน อินทรกำแหง. 2518. **วรรณคดีวิจารณ์ ตอนที่ 1**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์แอนด์.
- ราตรี ศรีวิไล และ เจริญชัย ขนไฟโรจน์. 2538 . “กลอนลำ: ว่าด้วย ทำนองรูปแบบ ฉันทลักษณ์ และเนื้อหา” **วารสารมหาวิทยาลัยมหาสารคาม** ปีที่ 1 ฉบับที่ 1-2 (มกราคม-ธันวาคม) หน้า 101-102
- รีนฤทัย สัจจพันธ์. 2526. **ความรู้ทั่วไปทางภาษาและวรรณกรรมไทย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- วาทะ. 2504. **อสังการศาสตร์ของวาทะ**. แปลจากวาทะถ้อยคำ โดย ป.ส. ศาสตร์. กรุงเทพฯ: พระจันทร์.
- สมพงษ์ บุตรกำฟ้า. 2541. **วิเคราะห์วรรณกรรมร้อยกรองในวารสารสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์**. (พ.ศ. 2531-2537) วิทยานิพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

- สุดใจ สุนทรส. 2535. **ลำเตี้ย**. ปรินิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม :มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. 2525. **วรรณคดีวิเคราะห์**. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.
- สุนทร ทองเปาว์. 2537. **ประวัติและงานของหมอลำบุญขึ้น บุญศรี**. ปรินิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- เสงี่ยม บึงไสย. 2533. **บทบาทของหมอลำกลอนด้านการเมือง**. ปรินิพนธ์ ศศ.ม. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- อรอนงค์ เชื้อนิล. 2547. **วิเคราะห์บทร่ายกรองของสุจิตต์ วงษ์เทศ**. วิทยานิพนธ์ กศ.ม. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- Chonpairot, Jarernchai. 1990. **Lam Khon Sawan: A Vocal Genre of Southern Laos**. Ph.D. Dissertation, Kent, Ohio: Kent State University.
- Lehmann ,W. P. 1996. “Poetic Principles in the South Asian Literary Tradition Interrelatedness of Grammar, Prosody and Other Elements of Language” **College Literature** v23 p111-23 (F)
- Menon, Usha. 2009. “The Hindu Concept of Rasa and the Cultural Psychology of Emotions”, **Psychological Studies** (March) 54:3-22
- Venkataraman, Kalpakam. 2003.**Rasa in Indian Aesthetics: Interface of Literature and Sculpture**. Ph.D. Dissertation. Urbana: University of Illinois Urbana-Champaign.